

P. Szabó Ernő

A szlovén kapcsolat

Bemutkozás a Műcsarnokban

Két köztársasági elnök, négy kiállítás, azonos számú katalógussal kísérve, amelyek közül az egyikbe nagykövet, akadémiai elnök, polgármester és múzeumigazgató írt előszót – önmagukban már ezek a tények is sejtetik, hogy a tárlatok s a hozzájuk kapcsolódó katalógusok igencsak fontos eseménysorozat részeként jelentek meg a budapesti közönség előtt. S valóban, a budapesti Műcsarnokban 2015 augusztus-szeptemberében rendezett kiállítások, amelyek *A szlovén kapcsolat* összefoglaló címet viselték, nyilván kitüntetett jelentőségű eseményekként kerülnek majd be a két ország kulturális-művészeti kapcsolatainak történetéről beszámoló krónikákba. Különösen igaz ez a tárlatsorozat központi rendezvényére, a kortárs szlovén festészeti kiállításra, amely, ahogyan Ksenija Škrilec, a Szlovén Köztársaság budapesti nagykövete fogalmazott a katalógusban, „példa nélküli a szlovén kultúra magyarországi bemutatásában. A kortárs szlovén képzőművészet legnevesebb képviselői eddig még nem szerepeltek ilyen átfogó terjedelmű kiállítással ilyen előkelő helyszínen, Budapesten.”

Kimondatlanul persze az is benne van a legutolsó mondatban, hogy más, dimenzióit, jelentőségét illetően szerényebb rendezvényre azért természetesen már sor került a magyar fővárosban, ahogyan a két ország különböző vidéki műhelyei között is élnek a kapcsolatok az utóbbi időben. A mostani sorozat egyik célja éppen az volt, hogy tovább ösztönözze a kapcsolatok erősítését, elősegítse egymás művészeti alkotásainak megismerését. „A jelen kiállítás – zárja sorait a nagykövet – nem csupán fontos határkő a szlovén képzőművészet bemutatkozásában a magyar közönség előtt, hanem egyben elköteleződés a jövőbeni nagyratörő tervek mellett.” Hogy nemcsak szóvirágokról van szó, azt jól érzékelteti, hogy épp e sorok írása közben hallom a hírt, hogy Ljubljanában megnyílt a magyar kulturális intézet, amelynek működése a kétoldalú kulturális kapcsolatok fejlődésének új szakaszát ígéri. Az egyik oldalon azért üdvözölhetjük a kölcsönös nyitásra, közeledésre irányuló szándékot, mert kétségtelen, hogy a földrajzi közelség ellenére, a szlovének és ma-

gyarok nagy része keveset tud egymásról – a másik oldalon viszont éppen azért, mert sok évszázados, de a köztudatban nem eléggé benne lévő kapcsolatokra hívta föl a figyelmet a tárlatsorozat, a közép-európai iságnak arra a mindkét ország kultúrájában meglévő jegyeire, elemeire, amelyekkel akkor is találkozunk, ha nem magyar vagy szlovén, hanem mondjuk osztrák, vagy éppenséggel cseh földön járunk. Aquila János festői munkássága éppen olyan fontos részét képezi ennek a határokon átívelő közösségnek, mint Zala György szobrászata, vagy Jože Plečnik építészete. Azt persze kevesen tudják, hogy a Kolozsvári testvérek Szent György szobra az ő rekonstrukciós munkájának a részeként került úgy és éppen oda a prágai várban, ahol és ahogyan ma látjuk, az azonban nemcsak a szakma számára nyilvánvaló, hogy nemcsak Ljubljana, de Bécs vagy éppen Prága XX. századi építészete is szegényebb lenne a Hradzsín rekonstrukcióját is tervező Plečnik munkássága nélkül.

Rokonszenyből, egymáshoz való közeledési kísérletekből korábban sem volt hiány. Lendva 2006-ban kötött testvérkapcsolatokat a budai várkerülettel, 2014-ben pedig Budapesttel írtak alá együttműködési megállapodást. A Magyar Művészeti Akadémia

tagjainak a kiállítását 2015 nyarán rendezték meg a ljubljanoi várban. Éppen ideje volt tehát, hogy a nagyszabású vállalkozásra, *A szlovén kapcsolat* című a tárlatsorozatra sor kerüljön. Az eseménysorozat – mert hát a tárlatok mellett filmvetítések, előadások, társművészeti rendezvények is helyet kaptak a programban – fontosságát az is növelte, hogy ez volt az első olyan típusú rendezvény, amely a Műcsarnok 2015 nyarán hivatalba lépett új művészeti igazgatója, Szegő György és stábjja elképzeléseit manifesztálta: lehetőleg úgy rendezni egyszerre több bemutatót a nagy múltú intézményben, hogy azok ne csupán egymás mellett, de kifejezetten egymáshoz kapcsolódva, egymás hatását erősítve „működjenek”. Ily módon kerültek egymás mellé a kiállítások az év utolsó hónapjaiban is, amikor *Heuréka* hívószó alatt a többi között Nicolas Schöffer fényszobrai és az *Első Magyar Látványtár* gyűjteményének a darabjait láthatta a közönség egy időben, de kétségtelen, hogy *A szlovén kapcsolat* egyes tárlatai között jóval erősebb volt a kapcsolat, mint a folytatást jelentő kiállításoknál.

A szlovén kapcsolat központi eseményét a kortárs szlovén festészet jeles mestereinek a munkásságát bemutató tárlat jelentette, a kiállítási séta logikus

kezdetül azonban *Aquila János keze által...* című tárlat kínálkozott, amely a középkori freskófestészet Őrség-Muraköz-Stájerország háromszögében alkotó kiemelkedő alakjának, Aquila Jánosnak állított emléket. Johannes Aquilának, ahogyan saját korában nevezték, akinek két önarcképe is ismert a késő Anjou-korból. Ezeket az önarcképeket Kerny Teréz, a kiállítás kurátora úgy értékeli, mint az első fennmaradt, névvel jegyzett művészportrékat. Bár úgy érezhetjük, sokat tudunk a művészről, Aquila életrajza mindmáig homályos, hiszen eddig még nem került elő rá vonatkozóan konkrét levéltári adat. Ma ismert legkorábbi munkájából, a veleméri (Vas megye) Szentháromság-templom egyik – mára már elpusztult – falképének 1378-as évszámából következtetve, valamikor a XIV. század közepén születhetett. A János keresztnév Johannes alakja, valamint a művészcímer következetes alkalmazása német eredetét valószínűsíti, de ez sem bizonyított még egyértelműen. Az ugyancsak a feliratszalgokon olvasható vezetéknevét minden bizonnyal utólag vehette föl, ami elsősorban védőszentjére, a sas (aquila) attribútummal ábrázolt Evangélista Szent Jánosra utalhat. Ismert freskói a veleméri Szentháromság-templomban, a bántornyai Szűz Mária-templomban, a mártonhelyi Szent Márton-templomban,

a fürstenfeldi Ágoston-rendi templomban vannak és egy világi témájú alkotás a radkersburgi Pásztorházban található. Johannes Aquila az akkortájt kötelezően elvárt, a szentélybe került eszkatológiai témákat egy tradicionális ikonográfiai panelkészlet alapján festette meg, ez lehetett mintakönyvének alapja. A többi kompozícióhoz a szomszédos országokban látott képzőművészeti alkotások, elsősorban falképek szolgáltak kiindulópontul, amelyeket nem egyszer minden módosítás nélkül adaptált. Bizonyos speciálisan magyar témákhoz (például a Szent László-história) pedig a megrendelői, a Széchy és a Bánffy család, illetve rajtuk keresztül a királyi udvar nyújtott számára jól felhasználható képzőművészeti mintákat. A Múcsarnok termeiben megjelent a veleméri templom makettje, egy nagy, szénával beszórt tér, amelyben a látogatók megfigyelhették, hogyan készült egy középkori freskó, emellett a hazai gyűjteményekből (Magyar Nemzeti Galéria, Forster Központ, soproni Storno-gyűjtemény) összeválogatott anyagból az Aquila-életmű immár több mint másfél száz éves kutatástörténetének különleges mozzanatai is áttekinthetővé váltak. A kiállítást Móser Zoltánnak az Aquila-freskók részleteit bemutató fotókiállítása kísérte.

A Múcsarnok baloldali teremsorának elején kapott

Enteriőr a kiállításról

Zala György: Mária és Magdolna

helyet a Zala György életművét bemutató kiállítás, amely ugyan csak az életmű kis szeletét mutathatta be, de mintegy a szabad téren folytatódva, a művész legfontosabb köztéri műve, a Hősök tere monumentális együttese felé vezette a látogató figyelmét. Zala György művészete azért kaphatott helyet az összeállításban, mert 1858-ban, a történelmi Magyarország Zala vármegyéjében fekvő kisvárosban, Alsólendván született, amely város (Lendava-Lendva) ma a szlovéniai magyar kultúra, művészet legfontosabb központjának tekinthető, s amelynek Galéria-Múzeuma, s annak vezetője, Lázár Beáta, oroszlánszerepet vállalt a mostani tárlatok előkészítésében. Mayer György, aki reálgimnáziumban érettségizett, majd a Mintarajziskolában folytatta tanulmányait, éppen szülőföldje tiszteletére változtatta a nevét Zalára, új nevét bécsi akadémiai éveitől használta. Dolgozott bécsi és müncheni mesterek mellett, kiválóan megtanulta a szakmát, magáévá tette a kor divatos, allegorikus jelképrendszert használó ábrázolásmódját, amelyet kiváló mintázó készséggel párosított. Munkásságának jobb megismerését szerencsés módon segítette, hogy a kiállítás kurátora éppen az a művészettörténész,

Szatmári Gizella volt, akinek monográfiája 2014-ben jelent meg a Vitrin Kiadó gondozásában, Péntek Imre szerkesztésében. A kurátor írta a pályaképet a kiállítás katalógusába is, kifejtve, hogy Zala jelképrendszere alapjául a görög-római kultúrát és művészetet választotta, a historizáló felfogás szellemében, ennek nagyrészt kész eszköztára pedig – egyértelmű utalásaival az elterjedt klasszikus műveltségre is alapozva – további összefüggések kidolgozásában segítette.

Zala munkássága az 1880-as évek közepétől egyre inkább a hazai közönség figyelmébe került. A *Fiatal anya síremléke* (Mária és Magdolna alakjával) című munkájával komoly sikert aratott, számos jelentős megbízást kapott (aradi *Szabadság-szobor*, budavári *Honvéd-szobor*, majd később a *Millenniumi emlékmű*, amelynek kivitelezése évtizedeken át húzódozott.) Zala nemcsak köztéri szobrászként, de a portréterén is kiváló teljesítményt nyújtott, számos portrét mintázott, elsősorban az 1880-as évek második felétől a századfordulóig terjedő korszakban (Ferenc József, Erzsébet királyné, Deák Ferenc), ezek a művek jelentették a múcsarnoki kiállítás gerincét. Zala György mindenben a klasszikust, az időtlent, a válto-

zatlant, az örök érvényűt kereste, ennek köszönhető, hogy, amint arra Fülep Lajos egyik fiatalkori riportjában metsző gúnnyal rámutatott, éppen a saját korával való kapcsolat fontosságáról feledkezett el. Elek Artúr megértőbben fogalmazott róla, azt írta, hogy „nagy tehetség, csak nem jó korban született”.

Vele ellentétben Jože Plečnik (1872–1957), aki előtt a rendezők *A karszti ember* című kiállítással tisztelgettek, teljességgel kora gyermekének nevezhető. Emblematikus alakja meghatározta Szlovénia fővárosának, Ljubljanának a modern építészetét, miközben tevékenysége egyetemes jelentőségűnek nevezhető, eltérő kulturális hatások, építészeti hagyományok összekapcsolásán alapul. Tanulóéveit Bécsben, Otto Wagner mesteriskolájában töltötte, az 1890-es évek második felében. Az I. világháború végéig Bécsben dolgozott, majd 1911-től tíz éven át a prágai iparművészeti iskola tanára volt, illetve 1920-ban az újonnan alakult Csehszlovákia állam szimbolikus akropoliszának (Hradcsin) rendezésére, majd az államelnöki rezidencia kialakítására kapott megbízást. Épületei stílusára egyéni neoklasszicizmus és művészség jellemző. Városrendezési munkássága mellett iparművészeti tevékenysége is jelentős. Az 1920-as évektől haláláig a Ljubljana Egyetemen oktatott. Ljubljana lakóháza ma múzeum, éppen a budapesti kiállítás megrendezésének időszakában újult meg. Munkásságának nemzetközi újraértékelése az 1980-as években kezdődött, épületeit a posztmodern építészet előképének tekintik, hiszen a plečniki életmű, Közép-Európa városaiban emelt épületeinek sora, egy közös regionális építészeti nyelv kiindulópontjának is tekinthető. A kiállítás ebbe a sokszínű, több helyszínt/várost érintő építőművészeti tevékenységbe és alkotói gondolkodásmódba engedett betekintést, mondhatni: az alkotó szakmai életútjának kronológiáját kötötte össze az életmű topográfiai feldolgozásával, Plečnik az építész, várostervező és plasztikus formák alakítója, mint az eljövendő évszázad univerzális városa ideájának megfogalmazója jelent meg. Ez a tevékenysége mindenekelőtt Ljubljana komplex városépítészeti fejlesztésében nyilvánvaló, amely a szlovén főváros képét napjainkig meghatározza, többek között a központi városi temető, a Žale kialakításával. A tárlat, a hozzá kapcsolódó, Hadik András építéstartó, kurátor szövegét közlő katalógus, valamint a nemzetközi konferencia és kerekasztal-beszélgetés, az építész alkotásainak felvonultatásával, valamint műkö-

dése helyszíneinek felvillantásával, Plečnik személyes alkotói portréját is megrajzolta.

Plečnik alig két évtizeddel korábban született, mint a *Mesterek és mestereik – hagyomány és folytonosság a szlovén festészetben* című kiállítás legkorábban indult résztvevője, Gojmir Anton Kos. A másik, még az Osztrák-Magyar Monarchia időszakában született résztvevővel, Božidar Jakaccal pedig az rokonítja, hogy az építészhez hasonlóan a festő is erős szálakkal kötődött Prágához. Onnan hazatérve ő volt az, aki a *Novo mesto-i tavasz* nevű irodalmi-képzőművészeti mozgalmat elindította, a Szlovén Művészklub elnökeként pedig a második világháború időszakában ő volt az, aki szorgalmazta egy ljubljana-i székhelyű művészeti akadémia létrehozását. Az akadémia megalakulásakor ő lett első elnöke, és egészen 1961-ig a grafika tanáraként működött itt. Egyike volt azoknak, akik a ljubljana-i grafikai biennále létrehozásában is aktívan közreműködtek, ezzel pedig már el is érkezünk a jelenig vagy legalábbis a közelmúltig, mert ez a biennalé a nyolcvanas-kilencvenes években fontos impulzust jelentett számos magyar grafikus számára is. Egyébként a Műcsarnokban rendezett kiállítás létrejöttét is a ljubljana-i Képzőművészeti Akadémia tanárai, jelesül Branko Suhy és dr. Jožef Muhovič festőművészek kezdeményezték, – kiindulópontja az akadémia öt tanárának eddigi pályája volt. Emerik Bernard, Herman Gvardjančič, Jožef Muhovič, Franc Novinc és Branko Suhy a manuális képalkotás szellemi erejében bízva, a festészeti hagyomány folytonossága mellett szállnak síkra, ennek jegyében rendezték kiállításukat az elmúlt években Szlovéniában (Ljubljana-i vár), Zágrábban (Mimara Múzeum), Bécsben (Künstlerhaus), Velencében (Accademia di Belle Arti di Venezia) és másutt is.

A budapesti kiállításon a kezdeményezők a professzor-elődök – Janez Bernik és Andrej Jemec nyugalmazott tanárok, Bogdan Borčič, Zoran Didek, Božidar Jakac, Gojmir Anton Kos, Marij Pregelj és Gabrijel Stupica, az Akadémia elhunyt tanárai, valamint Zoran Mušič – festményeit is bemutatták, ezáltal átfogóbb és reprezentatívabb betekintést engedtek a szlovén festészet 1920-as évektől máig tartó alakulásába. A nemzetközi művészeti szcénában is elismert Zoran Mušič ugyan nem tanított az akadémián, de számos szlovén alkotó példaképeül szolgált, aki például Velencében vagy különböző párizsi múzeumokban tanulmányozta, tanulmányozza a XX. századi egyete-

mes festészet történetét, törvényszerűen találkozott műveivel, Mušičot egyszerűen a szlovén művészet emblemikus alakjának tekinthetjük. A Múcsarnokban Borut Pahor államelnök és Áder János köztársasági elnök védnökségével megvalósult kiállítás a Magyar Művészeti Akadémia képzőművész tagjainak ljubljanoi bemutatkozását viszonyozta, s egyben az újabb kori szlovén művészet rendkívüli eseménye volt. Hosszas előkészítő munka után jött létre, időközben koncepciója is módosult némileg. Eredeti címe ugyanis a következő volt: *A szlovéniai festészet száz képe: Tisztelgés a festmény előtt* (kurátor: dr. Milček Komelj, a Szlovén Tudományos és Művészeti Akadémia tagja, társkurátorok: Jožef Muhovič, Branko Suhy, Mayer Marianna, szervező: Lázár Beáta, a lendvai Galéria-Múzeum igazgatója). Négy generáció művészeinek művei kerültek egymás mellé a Múcsarnok középső teremsorában: Božidar Jakac és Gojmir Anton Kos indulása közvetlenül az első világháborút követő időszakra esik, Zoran Didek, Zoran Mušič, Marij Pregelj, Gabrijel Stupica művészete a második világháborút követően vált ismertté, Emerik Bernard, Janez Bernik, Bogdan Borčič, Herman Gvardjančič, Andrej Jemec, Franc Novinc a hatvanas-hetvenes években induló generációkhoz tartozik, míg Jožef Muhovič és Branko Suhy a hetvenes-nyolcvanas évek fordulóján kezdte pályáját. Bármelyik generációhoz is tartozzanak azonban a művészek, munkásságuk azt érzékelteti, hogy az új médiumok expanziója idején is erős festészeti hagyomány él Szlovéniában – ahogyan egyébként a kortárs magyar művészetben is. Ilyen értelemben pedig a párbeszéd valódi fóruma volt a kiállítás, valódi művészeti élményt adott, lehetőséget a szomszédos ország festészetének, az abban megjelenő értékeknek a megismerésére.

Enteriőr a kiállításról

